

תמונת מצב הומניטרית ברצועת עזה השפעת הסגר על הרצועה 15 בדצמבר 2008

בעקבות חידוש האלימות ב-4 בנובמבר 2008, החריפו רשויות ישראל את הסגר על רצועת עזה, אשר הוטל ביוני 2007, לרמה חסרת תקדים. הסגר, המתמשך מזה 18 חודשים, הביא ליצירת משבר עמוק בתחום כבוד האדם והוביל לפגיעה קשה בפרנסתם של תושבים רבים ולהידרדרות התשתיות והשירותים הציבוריים החיוניים. מבחינת האוכלוסייה הפלסטינית, השלכותיו של הסגר הן קשות, רחבות היקף וקשות לתיקון.

המעברים הפעילים (כרם שלום, נחל עוז ומסוע גרגרי התבואה הפועל בסמוך למעבר קרני) נותרו סגורים במשך רוב הימים מאז ה-5 בנובמבר והתאפשרה דרכם כניסה לא סדירה של כמויות מוגבלות בלבד של מזון, דלק לתעשייה, מזון לבע"ח ומספר פריטים חיוניים נוספים. עד סוף נובמבר, הותרה כניסתם לעזה של שישה מטענים (מטען = משאית עם נגרר אחד) בממוצע מדי יום – לעומת ממוצע של 123 באוקטובר 2008 ו-475 במאי 2007.

שגרת החיים של רוב תושבי עזה, המונים 1.5 מיליון נפש, הופכת במידה גוברת והולכת למאבק מתמיד למילוי הצרכים הבסיסיים ביותר, כגון השגה של מי שתייה ואגירתם, חיפוש אחר מזון, דלק ומוצרים חיוניים אחרים. רבים דיווחו על תחושה מחריפה של מלכוד – מבחינה פיזית, נפשית ורגשית.

השפעת הסגר הוחרפה עוד יותר עקב הקפאת ההשקעות במיזמי פיתוח המיועדים להבטיח את תפקוד השירותים והתשתיות, וכן כתוצאה מהקרקע השורר בין הרשות הפלסטינית ברמאללה ושלטון חמאס בעזה.

הסגר מאז יוני 2007:

- סגירת קרני, מעבר הסחורות הגדול ביותר (למעט מסוף התבואות הפועל מחוץ לקרני)
- איסור גורף על הייצוא והקפאת מרבית הייבוא התעשייתי וייבוא הסחורות שאינן משמשות לסיוע הומניטרי
- הפחתה משמעותית של היקף אספקת הדלק
- איסור על תנועת פלסטינים דרך ארז, המעבר היחיד שדרכו יכולים אזרחים לעבור לישראל ואל הגדה המערבית
- צמצום המרחב הימי העומד לרשות הדייגים הפלסטינים

אספקת חשמל

נקודות מרכזיות:

- תחנת הכוח היחידה בעזה פועלת במתכונת לא סדירה, וקיים מחסור בשיעור של 41% באספקת החשמל לרצועה
 - תושבי העיר עזה סובלים מהפסקות חשמל במשך עד 16 שעות מדי יום
 - המחסור בחשמל פוגע בתפקודן של מערכות המים והתברואה, וגורם לפגיעה במצב התברואה
 - סביר להניח שלתחנת הכוח ייגרמו נזקים ארוכי טווח כתוצאה מהפסקות החשמל ומהיעדר תחזוקה הולמת
- הביקוש לחשמל ברצועת עזה מוערך ב-237 מגה-וואט בממוצע. 51% מהביקוש (122 מגה-וואט) נרכשים מישראל ו-7% נוספים (17 מגה-וואט) ממצרים. תחנת הכוח היחידה בעזה מסוגלת כיום לייצר, במלוא התפוקה, כ-34% מהביקוש, וקיים מחסור של 8%.

בנובמבר 2007, בעקבות הגדרת רצועת עזה "ישות עוינת", החלה ישראל בצמצום כמות הדלק המיובאת לרצועה, לרבות כמות הדלק לתעשייה המשמש להפעלת תחנת הכוח. מאז, מסוגלת התחנה לפעול ב-70% מהתפוקה (65 מגה-וואט) ועקב כך, גדל המחסור בחשמל ל-15%. במספר הזדמנויות במהלך 18 החודשים האחרונים, לרבות במהלך ההידוק האחרון של הסגר, נאלצה תחנת הכוח לחדול מפעילות לחלוטין, והדבר גרם להפסקות חשמל בכל רחבי הרצועה, אשר נמשכו עד 16 שעות מדי יום בעיר עזה.

המשך פעילותה של תחנת הכוח מצוי בסכנה כתוצאה מפרקי זמן ממושכים של חוסר פעילות, מחסור בחלקי חילוף ותחזוקה ירודה. מכיוון שחלקי החילוף מתעכבים מעברו השני של הגבול במשך חודשים רבים, החלו המהנדסים להשתמש במצברים של כלי רכב כדי להמשיך בהפעלת התחנה והדבר מציב את הטורבינות בסיכון חמור.

מים ותברואה

נקודות מרכזיות:

- מחצית מאוכלוסיית עזה זוכה לאספקת מים אחת לשבוע במשך מספר שעות בלבד
- הידרדרות מצבה של המערכת כתוצאה מהיעדר תחזוקה מציבה איום חריף על בריאות הציבור
- ייתכן שלא יהיה ניתן לתקן את נזקי ההמלחה והזיהום של האקוויפר

הפסקות החשמל, בשילוב עם המחסור החריף בדלק ובחלקי חילוף עבור מחוללי הגיבוי, הביאו להשבתת חלק ממערכת המים והתברואה. כ-80% מבארות המים של עזה פועלות כיום באופן חלקי ויתר הבארות יצאו מכלל שימוש. עקב כך, יותר ממחצית מתושבי העיר עזה זוכים לאספקת מים במשך מספר שעות בשבוע בלבד¹.

בעוד שהמחסור בדלק נובע מן הסגר באופן ישיר, הבעיה החמירה מאז סוף אוגוסט 2008 עקב הסכסוך שפרץ בין רשות המים הפלסטינית (PWA) ברמאללה לבין רשויות חמאס בעזה. כתוצאה מכך, הוקפא המימון ש-PWA מקצה עבור מתקני המים והתברואה של עזה.

בנוסף לשיבושים באספקת המים, העובדה שאספקת המים והחשמל אינן מתקיימות בו זמנית הותירה תושבים רבים המתגוררים בבנייני קומות ללא אספקת מים כלל, מכיוון שהמים מועברים לדירותיהם באמצעות משאבות חשמליות.

מאז הטלת הסגר ביוני 2007, כמעט שלא הוקמה כל מערכת מים ותברואה חדשה וכמעט שלא הורחבה אף אחת מהמערכות הקיימות. עבודות התחזוקה הנדרשות בדחופות מתעכבות כתוצאה מהמחסור בצינורות, בחלקי חילוף ובחומרי בניין. הידרדרות מצבה של המערכת, הנובעת מכך, מהווה סכנה לבריאות הציבור אשר רבים הסיכויים שתתבטא בעלייה בשיעורי התמותה ובפגיעה הפיתוח הסוציו-אקונומי הכולל בטווח הארוך.

80% מהמים המסופקים ברצועת עזה אינם עומדים בתקנים של ארגון הבריאות העולמי (WHO) עבור מי שתייה. המחסור בכלור המשמש לחיטוי המים, כתוצאה מהידוק הסגר, מגביר את הסיכון לפריצה של מחלות הנישאות במים.

הזרמתם של מי שופכין מעובדים חלקית או לא מעובדים אל הים (כ-70 מיליון ליטר מדי יום) גרמה נזק סביבתי משמעותי, הכולל פגיעה בבעלי החיים הימיים². מצבה הקשה של מערכת הביוב מגדיל גם את הסיכון להצפות במהלך עונת החורף ולסיכונים בריאותיים הקשורים אליהן. לפי הערכות מומחים, לא ניתן יהיה לתקן את הנזקים שיגרמו כתוצאה מהמלחה וזיהום נוספים של האקוויפר. כדי למנוע את התרחשותם של נזקים אלו, דרושים בדחופות מיזמים רחבי היקף בתחום התשתיות, כגון הקמת מפעל התפלה ומילוי מלאכותי של האקוויפר.

מקורות פרנסה

נקודות מרכזיות:

- שיעור האבטלה הגיע לכמעט 50%
- רק 23 מתוך 3,900 מפעלי התעשייה פועלים כיום
- 70% מהשטחים החקלאיים בעזה אינם מושקים, והופכים לאדמה צחיחה.
- המחסור בכסף מזומן ברצועת עזה עלול להוביל לקריסת המערכת הפיננסית

הסגר השפיע קשות על פרנסתם של תושבי הרצועה. שיעור האבטלה (הגדרה גמישה) עלה מ-32.3% ברבעון השני של 2007 לשיעור חסר תקדים של 49.1% בתקופה המקבילה ב-2008³. האבטלה שנכפתה על יותר מ-100,000 בני אדם, המוכנים והמסוגלים לעבוד, היא אחד ממרכיבי המפתח של המשבר בתחום כבוד האדם.

כבר ב-2007, חיו יותר מ-79% ממשקי הבית בעזה מתחת לקו העוני הרשמי וכמעט 70% חיו מתחת לקו העוני העמוק. נתונים אלו צפויים לעלות במהלך החודשים הקרובים. לפני הטלת הסגר, יותר מ-54% מהמועסקים ברצועה עבדו במגזר הפרטי. יצרני עזה ייבאו 95% מחומרי, וייצאו כ-76% מהרהיטים, 90% מהבדים ו-20% ממוצרי המזון שהם ייצרו לישראל, וחלקם גם לגדה המערבית. לפי הערכות לשכת התעשיינים הפלסטינית, פועלים כיום רק 23 מתוך 3,900 המפעלים התעשייתיים ו-34,000 עובדים שהועסקו במגזר התעשייתי איבדו את מקום עבודתם⁴.

כ-40,000 משרות זמניות וקבועות אבדו במגזרי הדיג והחקלאות. המחסור בחלקי חילוף ובדלק, ההגבלות שהטיל צה"ל על הגישה אל הים והפגיעה בבעלי החיים הימיים כתוצאה מהזרמת מי שופכין לא מעובדים אל הים, נמנים על הגורמים העיקריים הפוגעים במגזר הדיג. האיסור הגורף על הייצוא והמחסור בחומרי גלם חיוניים גרמו לשיתוק חלקים נרחבים של המגזר החקלאי. ארגון המזון והחקלאות (FAO) מדווח כי הופסקה ההשקיה של 70% מהשטחים החקלאיים ברצועה. הדבר גורם לכך שהקרקעות מתיבשות והופכות בהדרגה לאדמה צחיחה. יתירה מכך, פשיטות חוזרות ונשנות של כוחות צה"ל על רצועת עזה גרמו נזקים לאדמות, ליבולים ולציוד והפכו את השטחים החקלאיים הממוקמים ב"אזור החיץ" לבלתי נגישים לפלסטינים. כתוצאה מהמחסור במזון לבע"ח ובגז בישול, המשמש לחימום, נאלצו חלק מבעלי המדגרות להמית כמות גדולה של אפרוחים.

לפי מרכז הסחר הפלסטיני, על מנת שתתאפשר התאוששות כלכלית מכל סוג שהוא, יש לחדש באופן מיידי את הייצוא ולאפשר כניסה לרצועה של 820 מטענים, לכל הפחות, של סחורות הדרושות בשוק מדי יום.

ההגבלה על כניסת כסף מזומן לעזה פוגעת בתזרים הכספים ומונעת ממוטבי התוכניות של ארגוני הסיוע ההומניטרי, מעובדי הרש"פ ומהגמלאים אפשרות לקבל משכורות, גמלאות ותשלומי סעד במזומן. מעבר לקושי המידי, עלולות להיות לתופעה זו השלכות בטווח הארוך יותר, לרבות קריסתה של המערכת בעקבות משיכת כספים מהבנקים עקב היעדר אמון במערכת הבנקאית.

כתוצאה מהסגר, התפתחה "כלכלת מנהרות" חלופית לאורך גבול עזה-מצרים, המנוהלת במידה רבה בידי חמאס. למרות שהמנהרות מספקות גישה לסחורות שלא היו זמינות בכל דרך אחרת ומאפשרות סוגים מסוימים של פעילות כלכלית, מדובר במנגנון בלתי יציב שלא ניתן יהיה לקיים לאורך זמן, אשר אינו יכול לשמש כתחליף לפעילותם הסדירה של המעברים.

תזונה ובטחון תזונתי

נקודות מרכזיות:

- חלה עלייה ברמת חוסר הביטחון התזונתי ברצועת עזה
- שינוי בהרכב התזונה: מעבר למוצרי מזון זולים ופחות מזינים
- ההתפתחות בגילאים המוקדמים נפגעת כתוצאה מהתזונה הלקויה והדבר גורם להשלכות ארוכות טווח

הירידה בהכנסות, שהחמירה כתוצאה מהעלייה (אינפלציה) הבינלאומית במחירי המזון, פגעה בצורה משמעותית ברמות הבטחון התזונתי ובאיכות התזונה של התושבים. אי לכך, למרות היקף הסיוע הנרחב, העלה סקר של האו"ם המכסה את הרבעון הראשון של 2008 כי 56% מתושבי עזה סובלים מחוסר ביטחון תזונתי, לעומת 53% ב-2006⁵. פירוש הדבר שמאז 2006, הפכו כ-45,000 מתושבי עזה לחסרי ביטחון תזונתי והם זקוקים לסיוע במוצרי מזון.

משק הבית הממוצע ברצועת עזה מוציא כיום שני שלישים מהכנסותיו על מזון⁶. נתון זה נובע משחיקת ההכנסות בשילוב עם עלייה קבועה במחירי המזון⁷. מחירי הבשר האדום והעוף, לדוגמה, עלו מ-40 ו-8.5 ש"ח לקילוגרם, בהתאמה, באוקטובר ל-60 ו-12 ש"ח לקילוגרם בנובמבר ותושבים רבים אינם יכולים לעמוד בהם. כמו כן, מוצרי החלב ופירות וירקות מסוימים מצויים במלאי מוגבל.

מן הניתוח עולה גם כי צמצום כמות המזון וצריכת מזון באיכות נמוכה יותר מהוות את אחד ממנגנוני ההתמודדות של האוכלוסייה. במסגרת זו, חל בהרכב התזונה של תושבי עזה מעבר הדרגתי מפירות, ירקות ומוצרים מן החי שהנם יקרים ועתירי פרוטאין לדגנים, סוכר ושמן, שהנם זולים ועתירי אנרגיה. סביר להניח שמעבר זה יתבטא בעלייה בשיעורי המחסור במיקרו-רכיבי תזונה (מיקרו נוטריאנטים), בעיקר בקרב ילדים ונשים בגיל הריון⁸.

המשרד לתאום עניינים הומניטריים של האו"ם – OCHA

ת.ד. 38172 ירושלים, טל: 02 – 582 5853 / 9962 ochaopt@un.org www.ochaopt.org

שירותי בריאות

נקודות מרכזיות:

- איכות שירותי הבריאות נפגעה באורח חמור
- תקלות בצידוד רפואי ויציאתו מכלל שימוש כתוצאה מהמחסור בחשמל, בחלקי חילוף ובתחזוקה
- יותר משליש מהבקשות לאישור יציאה מעזה לצורך קבלת טיפול רפואי נדחו
- לא התקבלו משלוחי אספקה רפואית מרמאללה במשך שלושה חודשים – מלאי התרופות החיוניות מוגבל

בתי החולים והמרפאות ממשיכים לפעול, אולם איכות השירותים ונגישותם נפגעו קשות כתוצאה מהסגר, מהיעדר השקעות בפיתוח ומהסכסוך הפנים-פלסטיני.

רוב בתי החולים והמרפאות נאלצו להסתמך על מחוללי גיבוי להבטחת מתן השירותים הרפואיים במהלך הפסקות החשמל הממושכות. זהו פיתרון בלתי יציב שלא ניתן יהיה לקיים לאורך זמן משום שהמחוללים אינם מתוכננים לעבודה ממושכת. הפסקות החשמל והמחסור במים נקיים גרמו נזקים ותקלות לצידוד רפואי. המצב החמיר עוד יותר כתוצאה מהיעדר התחזוקה ומהמחסור בחלקי חילוף, הנובעים מהסגר. בדומה למגזרים אחרים, המחסור בחומרי בנייה ובחומרי גלם ממשיך לסכל כל אפשרות של תיקון ו/או הרחבה של המתקנים הרפואיים והתשתיות.

הקרע השורר בין הרשויות הפלסטיניות ברמאללה ובעזה, וכן שביתת המגזר הרפואי, אשר החלה ב-30 באוגוסט על רקע סכסוך זה, תרמו להידרדרות איכותם של שירותי הבריאות. מחקר שנערך לאחרונה מטעם WHO העלה כי מספר החולים שטופלו בבתי החולים ירד ב-18% בספטמבר 2008 (לעומת התקופה המקבילה ב-2007), מספר החולים שטופלו במרפאות החוץ ירד ב-34%, מספר הניתוחים ירד ב-32% ומספר הביקורים אצל רופאים במרפאות הרפואה הראשונית ירד ב-19%⁹. יתירה מכך, מאז ספטמבר 2008, אז נטל משרד הבריאות (MoH) ברמאללה את האחריות לאספקת תרופות לעזה, התקבלו בבתי המרקחת של עזה שלושה מטעני תרופות בלבד מ-MoH. עקב כך, 20% מהתרופות החיוניות מצויות במלאי חסר (אשר יספיק למשך פחות מחודש אחד).

בין יתר השלכות הסגר ניתן למנות את חוסר יכולתם של אנשי הצוותים הרפואיים לעדכן ולשפר את ידיעותיהם ומיומנויותיהם ולקחת חלק בהכשרות מקצועיות, זאת כתוצאה מהגבלות התנועה. בדומה למגזרים אחרים, המחסור בחומרי בניין ובחומרי גלם מנע את הוצאתם אל הפועל של מיזמים המיועדים להרחבתה ולתיקונה של התשתית הפיזית של המתקנים הרפואיים.

חולים רבים מופנים לקבלת טיפול בבתי חולים בישראל, בירדן ובמצרים כתוצאה ממחסור במיומנות ו/או בצידוד בעזה. מספר החולים שיצאו מהרצועה דרך מעבר ארז עלה מאז סגירת מעבר רפיח ביוני 2007. יחד עם זאת, אחוז החולים שלא הורשו לחצות את המעבר מכיוון שאישוריהם נדחו או עוכבו ע"י רשויות ישראל עלה באופן משמעותי, מ-9.8% ב-2006 ל-22.5% בתשעת החודשים הראשונים של 2008. כלומר, 2,691 חולים, הסובלים מסרטן, מחלות לב ומחלות קשות אחרות, לא יכלו לקבל את הטיפול לו הם זקוקים.

המחסור המתמשך בתרופות, התקלות בצידוד הרפואי, נדירותם של אנשי צוות רפואי מיומנים וההגבלות על הפניית חולים אל מחוץ לעזה מונעים מחולים הסובלים ממחלות כרוניות (כגון סרטן או סוכרת) קבלה של טיפול הולם.

המשרד לתאום ענינים הומניטריים של האו"ם – OCHA

ת.ד. 38172 ירושלים, טל: 02 - 582 5853 /9962 www.ochaopt.org ochaopt@un.org

-
- ¹ מקור: רשות המים של יישובי חוף עזה.
- ² OCHA, עדכון בנושא המצב ההומניטרי ברצועת עזה: השפעת המחסור בדלק על מצב התברואה בעזה – זיהום מי הים, 29 באפריל 2008.
- ³ הלשכה הפלסטינית המרכזית לסטטיסטיקה (PCBS), סקר כוח עבודה, רבעון ראשון ושני של 2008. הגדרת האבטלה לפי ארגון העבודה הבינלאומי (ILO) כוללת אנשים (בני 15 ומעלה) שאינם עובדים ואשר מחפשים עבודה באופן פעיל. "ההגדרה הגמישה" של PCBS מוסיפה להגדרה זו אנשים המוכנים לעבוד אך אינם מחפשים כעת עבודה באופן פעיל ("מיואשים").
- ⁴ הבנק העולמי, סיכויי הכלכלה הפלסטינית: סיוע, גישה ורפורמה, דוח כלכלי לוועדת התיאום אד הוק, ספטמבר 2008.
- ⁵ WFP/UNRWA/FAO, סקר ביטחון תזונתי מהיר בשטח הפלסטיני הכבוש, מאי 2008.
- ⁶ כנ"ל.
- ⁷ בין ינואר ואפריל 2008, עלה מדד המחירים לצרכן בתחום המזון ב-23% (PCBS).
- ⁸ WFP/UNRWA/FAO, סקר ביטחון תזונתי מהיר בשטח הפלסטיני הכבוש, מאי 2008.
- ⁹ ראו WHO, שביתת עובדי מערכת הבריאות בעזה, השפעת השביתה על מתן שירותים רפואיים, אוגוסט – נובמבר 2008.